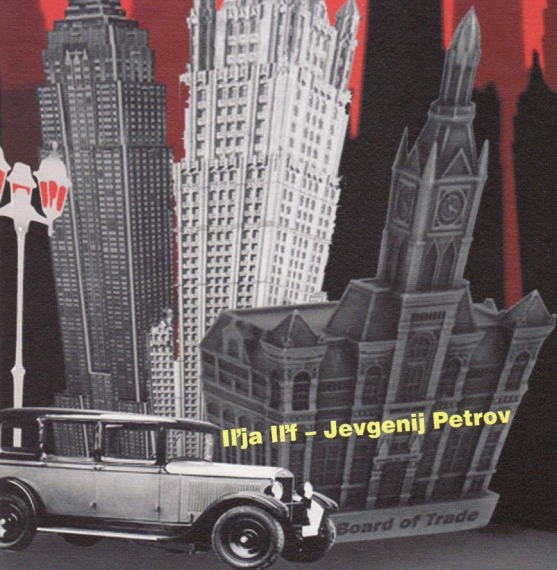

PUTOVANIE PO AMERIKE

Il'ja Il'f – Jevgenij Petrov

Board of Trade

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Il'ja Il'f – Jevgenij Petrov

PUTOVANIE PO AMERIKE

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Il'ja Il'f – Jevgenij Petrov
Translation © Yulia Smetanová 2012
Cover design © Michaela Babčáková 2012
Slovak Edition © Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov,
spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

S finančnou podporou Ministerstva kultúry Slovenskej republiky

VYDAVATELSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV, spol. s r. o.

Il'ja Il'f – Jevgenij Petrov: Putovanie po Amerike
Z ruskeho originálu *Oдноета́жная Америка*, Izdatel'stvo Tekst, Moskva 2004,
preložila Yulia Smetanová
Jazyková redaktorka Viera Švenková
Obálka Michaela Babčáková
Sadzba Anna Chovanová
Tlač PM Turany
Prvé slovenské vydanie
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-631-1

PRVÁ ČASŤ Z OKNA 26. POSCHODIA

Prvá kapitola | **NORMANDIA**

O deviatej ráno odchádza z Paríža špeciálny vlak plný cestujúcich, ktorých v Le Havri čaká Normandia. Vlak ide bez zastávky a o tri hodiny vchádza do prístavnej stanice. Cestujúci vychádzajú na krytý perón, vystupujú eskalátorom na horné poschodie stanice, prechádzajú niekoľko sál, prejdú po krytom lodnom mostíku a ocitajú sa vo veľkom vestibule. Tu nastupujú do priestranných výťahov a rozchádzajú sa na svoje poschodia. Sú na Normandii. Cestujúci ani nevedia, ako vyzerá zvonku, pretože parník vôbec nevideli.

Vošli sme do výťahu a chlapec v červenom kabátiku so zlatými gombíkmi ladným pohybom stlačil pekný gombík. Novotou žiariaci výťah sa pohol smerom nahor, medzi poschodiami sa zasekol a nečakane sa pustil nadol, neberúc ohľad na chlapca, ktorý zúfalo stláčal gombíky. Keď sme zišli o tri poschodia nižšie namiesto toho, aby sme vyšli o dve poschodia vyššie, začuli sme známu frázu, ale vyslovenú po francúzsky: „Výťah nefunguje.“

Do svojej kajuty sme vyšli po schodisku úplne pokrytom ohňovzdorným plastovým kobercom svetlozelenej farby. Rovnakým materiálom sú vystlané chodby a vestibuly parníka. Chôdza po ňom je mäkká a nečujná. Je to príjemné. No skutočné prednosti plastovej podlahy si začínáš ceniť až vo chvíli, keď cítiš kolísanie: ako keby sa k nej podošvy lepili. Nechráni to síce pred morskou chorobou, ale ochráni pred pádom.

Schodisko vôbec nebolo také, aké mávajú lode. Bolo široké s miernym sklonom, prerušované odpočívadlami. Jeho rozmery by sa hodili do akéhokoľvek domu.

Kajuta bola tiež akási neparníková. Priestranná izba s dvoma oknami, dvoma širokými drevenými posteľami, kreslami, vstavanými skriňami, stolmi, zrkadlami a všetkými vymoženosťami bytového komfortu, dokonca aj s telefónom. A vôbec, Normandia sa podobala na parník iba počas búrky – vtedy ju aspoň trochu hojdá. V pokojnom počasí je to kolosálny hotel s rozkošným výhľadom na more, ktorý sa nečakane odtrhol od brehu v módnych kúpeľoch a rýchlosťou tridsať míľ za hodinu mieri do Ameriky.

Hlboko dolu zo všetkých poschodí stanice vyprevádzajúci vykrikovali posledné pozdravy a želania. Kričali po francúzsky, po anglicky, po španielsky. Kričali aj po rusky. Čudný človek v čiernej námorníckej uniforme so striebornou kotvou a Dávi-

dovým štítom na rukáve, v barete a so smutnou briadkou kričal niečo po hebrejsky. Potom vyšlo najavo, že je to parníkový rabín, ktorý v Generálnej transatlantickej spoločnosti uspokojuje duchovné potreby časti pasažierov. Pre inú časť je pripravený katolícky aj protestantský kňaz. Moslimovia, uctievači ohňa a sovietski inžinieri sú pozbavení duchovnej starostlivosti. V tomto ich Generálna transatlantická spoločnosť nechala samých na seba. Na Normandii je dosť veľký katolícky kostol, osvetľovaný tlmeným elektrickým svetlom mimoriadne vhodným na modlenie. Oltár a náboženské obrazy možno zakryť špeciálnymi štítmí. Vtedy sa kostol automaticky mení na protestantský. Čo sa týka rabína so smutnou briadkou, nepridelili mu osobitnú miestnosť, a preto vykonáva bohoslužby v detskej izbe. Na tento cieľ mu spoločnosť dáva tales a špeciálnu drapériu, ktorou dočasne zakrýva obrázky zajačikov a mačičiek.

Parník vyplával z prístavu. Na nábreží a na móle stáli davy ľudí. Na Normandiu ešte neboli zvyknutí a každá plavba transatlantického kolosa vyvoláva v Havri všeobecnú pozornosť. Francúzsky breh sa skryl v dyme pochmúrneho dňa. Podvečer sa zaligotali svetlá Southamptonu. Hodinu a pol Normandia kotvila a z troch strán obklopená vzdialeným tajomným svetlom neznámeho mesta prijímala pasažierov z Anglicka. Napokon vyplávala na oceán, kde už začínali hlučne vystrájať neviditeľné vlny vyvolané silnejúcim vetrom.

Na korme, kde sme sa nachádzali, sa všetko zatriaslo. Triasla sa paluba, steny, iluminátory, ležadlá, poháre nad umývadlom, samotné umývadlo. Vibrácia parníka bola taká silná, že začali zvučať aj predmety, od ktorých by to nikto nečakal. Prvý raz v živote sme počuli uterák, mydlo, koberec na dlážke, papier na stole, závesy, golier hodený na posteľ. Všetko v kajute sa ozývalo a hrmelo. Stačilo, aby sa pasažier na sekundu zamyslel a uvoľnil svaly na tvári, a hneď začal klepať zubami. Celú noc sa zdalo, že sa niekto chce vlámať do dverí, klope na okná a ťažko sa chechtá. Narátali sme stovku rôznych zvukov, ktoré vydávala naša kajuta.

Normandia plávala medzi Európou a Amerikou už desiaty raz. Po jedenástej plavbe pôjde do doku, rozoberú jej kormu a odstránia konštrukčné nedostatky vyvolávajúce vibráciu.

Ráno prišiel námorník a hermeticky uzavrel iluminátory kovovými štítmí. Búrka silnela. Maličký nákladný parník sa s ťažkosťami predieral k francúzskym brehom. Niekedy zmizol vo vlnách, bolo vidno iba konččky jeho stožiarov.

Vždy sa nám zdalo, že cesta oceánom medzi Starým a Novým svetom je veľmi živá, že často možno stretnúť veselé parníky s hudbou a zástavami. V skutočnosti je oceán veľkolepý a prázdny ako púšť a parníček, ktorý bojoval s búrkou štyristo míľ od Európy, bol jedinou loďou, ktorú sme stretli počas piatich dní plavby. Normandia sa pomaly a dôležite hojdala. Takmer neznížila rýchlosť, sebaisto rozrážala vysoké vlny, ktoré na ňu dotierali zo všetkých strán, a iba občas sa pred oceánom rovnomerne klaňala. Nebol to boj mizerného ľudského výtvoru s rozbúreným živlom. Bol to zápas rovného s rovným.

V polkruhovej fajčiarskej sále hrali karty traja znamenití preborníci. Vyzliekli si saká, spod viest im trčali koše. S rukami na ušiach bojovníci namáhavo rozmýšľali. Z úst im viseli veľké cigary. Za druhým stolíkom hrali dvaja ľudia šach, ustavične upravovali padajúce figúrky. Ďalší dvaja, podopierajúc si dlaňami brady, pozorovali hru. Samozrejme, kto okrem sovietskych ľudí bude počas búrky hrať odmietnutý dámsky gambit? Bolo to skutočne tak. Ukázalo sa, že sympatickí botvinnikovia sú sovietski inžinieri.

Postupne začali vznikať známosti a vytvárať sa skupinky. Rozdali nám tlačný zoznam pasažierov, medzi ktorými sa našla jedna veľmi smiešna rodina: pán Butterbrodt, pani Butterbrodtová a mladý pán Butterbrodt. Keby sa na Normandii plavil Maršak, pravdepodobne by napísal báseň pre deti nazvanú Tučný Mister Butterbrodt.

Vošli sme do golfského prúdu. Padal teplý dážďik a v ťažkom skleníkovom vzduchu padala ropná sadza, ktorú vypúšťal jeden z komínov Normandie.

Vydali sme sa na prehliadku parníka. Pasažier tretej triedy nevidí loď, na ktorej sa plaví. Nepustia ho ani do prvej, ani do turistickej triedy. Ani pasažier turistickej triedy Normandiu nevidí, nemôže prekročiť hranice. Ale prvá trieda – to je Normandia. Zaberá najmenej deväť desiatín celého parníka. Všetko je tam ohromujúce: aj paluby na prechádzky, aj reštaurácie, aj fajčiarske salóny, aj salóny na kartové hry, aj špeciálne dámske salóny, aj oranžéria, kde tučnučké francúzske vrabce skáču na sklenených konároch a zo stropu visia stovky orchideí, aj divadlo pre štyristo divákov, aj bazén s vodou podsvietenou zelenými elektrickými lampami, aj námestie s obchodným domom, aj športové sály, kde starší plešatí páni ležia na chrbte nadhadzujú nohami loptu, aj obyčajné sály, kde tí istí plešatí ľudia unavení z nadhadzovania lopty alebo skákania na drevenom koníkovi driemu vo vyzdobených kreslách, aj koberec v ústrednej sále vážiaci tridsať pudov. Dokonca aj podpalubie Normandie, ktoré by, zdá sa, malo patriť celému parníku, v skutočnosti patrí iba prvej triede. Je tam izba pre psy pasažierov prvej triedy. Pekné psy sedia v klietkach a šialene sa nudia. Obyčajne sa necítia dobre. Niekedy ich vyvádzaajú na prechádzku na osobitnú palubu. Vtedy psy nerozhodne brešú, smutne hľadiac na rozbúrený oceán.

Zostúpili sme do kuchyne. Desiatky kuchárov pracovali pri sedemnásťmetro-
vom elektrickom sporáku. Ďalšie desiatky pitvali hydinu a ryby, piekli chlieb a torty. V osobitnom oddelení sa pripravovali kóšer pokrmy. Občas sem prišiel parníkový rabín dozrieť, či veselí francúzski kuchári nepodhodili do ortodoxného pokrmu niečo zakázané. V ľadových pivniciach sa skladovali zásoby. Tam vyčíňal mráz.

Normandiu volajú perlou francúzskej techniky a umenia. Technické vybavenie je skutočne veľkolepé. Nedá sa neobdivovať rýchlosť parníka, protipožiarne vybavenie, smelé a elegantné línie trupu, rádiový vysielateľ. No v umeleckej oblasti poznali Francúzi aj lepšie časy. Bezchybné maľby na sklenených stenách sa nevy-

značujú ničím osobitým. To sa týka aj basreliéfov, mozaík, sôch, nábytku. Veľmi veľa zlata, farebnej kože, lesklých kovov, hodvábu, drahého dreva, veľkolepého skla. Veľmi veľa bohatstva a veľmi málo skutočného umenia. Je to, skrátka, to, čo francúzski umelci, beznádejne krčiac plecami, volajú „štýl Triumf“. Nedávno v Paríži na Elyzejských poliach otvorili kaviareň Triumf, pyšne vyzdobenú v bu-doárovo-posteľnom štýle. Žiaľ! Želali by sme si, aby pri stavaní Normandie boli partnermi výborných francúzskych inžinierov výborní francúzski umelci a architekti. Vyvoláva to ľútosť tým viac, že takí ľudia vo Francúzsku sú.

Za niektoré nedotiahnuté veci v technike, napríklad za vibráciu na korme, pol hodiny pokazený výťah a iné mrzuté drobnosti, netreba viniť inžinierov, ktorí túto nádhernú loď stavali, ale skôr netrpezlivých objednávateľov, ponáhľajúcich sa čím skôr ju dostať na more a za každú cenu získať modrú stuhu za rekordnú rýchlosť.

V predvečer príchodu do New Yorku nám pripravili slávnostný obed a večer amatérskych vystúpení pasažierov. Obed bol ako zvyčajne, pridali len trochu ruského kaviáru nazvaného v menu „okra“ (t.j. ikra). Okrem toho pasažierom rozdali papierové korzárske klobúky, klopačky, odznaky vo forme modrej stužky s nápisom Normandia a peňaženky z umelej kože tiež s označením Transatlantickej spoločnosti. Darčeky sa rozdávali preto, aby sa zabránilo rozkradnutiu lodného inventára. Ide o to, že väčšina cestovateľov zbiera suveníry. Počas prvej plavby Normandie si cestujúci pobrali na pamiatku obrovské množstvo nožov, vidličiek a lyžičiek. Odnášali dokonca taniere, popolníky a karafy. Je výhodnejšie darovať odznak do gombíkovej dierky, ako prísť o lyžicu. Pasažieri sa z hračiek tešili. Tučná dáma, ktorá celých päť dní cesty presedela v kúte jedálne sama, si ihneď dôležite natiahla na hlavu pirátsky klobúk, vystrelila klopačku a pripevnila si na hrud' odznak. Očividne považovala za svoju povinnosť svedomito využiť všetko, čo jej za kúpený lístok patrí.

Večer sa začali maloburžoázne amatérske vystúpenia. Pasažieri sa zhromaždili v salóne. Zhasli svetlo a projektor namierili na maličké pódium, kam, trasúc sa na celom tele, vyšlo zúbožené dievča v strieborných šatách. Profesionálny orchester sa na ňu ľútostivo pozeral. Publikum povzbudzujúco zatlieskalo. Dievča krčvito otvorilo ústa a hneď ich aj zavrelo. Orchester trpezlivo zopakoval vstup. V očakávaní niečoho strašného sa diváci snažili nepozerať jeden na druhého. Zrazu sa dievča striaslo a začalo spievať. Spievalo známu pesničku Hovorte mi o láske, ale tak ticho a zle, že nežnú výzvu nikto neopätoval. V polovici piesne si dievča nečakane zakrylo tvár rukami a ušlo zo scény. Na pódium sa objavila druhá dievčina, ešte zúbozenejšia. Bola oblečená v puritánskych čiernych šatách, ale bosá. Na tvári sa jej zračila hrôza. Bola to bosonožka-amatérska. Diváci sa začali vykrádať zo sály. Vôbec sa to nepodobalo na našu vitálnu, talentovanú a hlučnú ochotnícku činnosť.

Na piaty deň plavby sa paluby parníka zaplnili kuframi a truhlami vyloženými z kajút. Pasažieri prešli na pravý bok, pridržovali si klobúky a dychtivo sledovali horizont. Brehy ešte nebolo vidno, ale newyorské mrakodrapy sa už dvíhali pria-

mo z vody ako stojaté stĺpy dymu. Je to ohromujúci kontrast – po prázdnote oceánu zrazu najväčšie mesto na svete. V slnečnom opare matne žiarili oceľové hrany stodvaposchodovej Empire State Building. Za kormou Normandie krúžili čajky. Štyri maličké mocné ťahače pomaly otáčali neprimerane veľký trup lode a ťahali ho k prístavu. Z ľavej strany paluby sa ukázala nevelká zelená Socha slobody. Potom sa nevedno prečo objavila sprava. Otáčali nás a mesto sa krútilo okolo nás, ukazujúc sa z jednej alebo z druhej strany. Nakoniec zostalo stáť na mieste, nemožne veľké, hrmiace a zatiaľ úplne nepochopiteľné.

Pasažieri zišli po krytom mostíku do colnice, podrobili sa všetkým formalitám a vyšli do mesta bez toho, aby videli loď, na ktorej pricestovali.

Druhá kapitola | PRVÝ VEČER V NEW YORKU

Sála colnice v prístave French Line je veľká. Pod povalou visia veľké železné písmená latinskej abecedy. Každý pasažier sa postaví pod písmeno, ktorým sa začína jeho priezvisko. Sem privezú z parníka jeho kufre, ktoré sa budú kontrolovať.

Hlasy tých, ktorí pricestovali, aj vítajúcich, smiech a bozky sa s hukotom rozliehali po sále, ktorej obnažené konštrukcie pripomínali cech na výrobu turbín.

O našom príchode sme nikomu nedali vedieť, preto nás nikto nevítal. Vrteli sme sa pod našimi písmenami, čakajúc na colníka. Nakoniec prišiel. Bol to pokojný a nenáhlivý človek. Vôbec ho netrápilo, že sme preplávali oceán, aby sme mu ukázali kufre. Zdvorilo sa prstami dotkol hornej vrstvy vecí a viac ich neprezeral. Nato vyplazil jazyk, úplne obyčajný, mokrý, ničím technicky nevybavený jazyk, navlhčil veľké štítky a nalepil ich na kufre.

Keď sme sa konečne uvoľnili, bol večer. Biely taxi-cab s tromi svietiacimi lampičkami na streche, podobný staromódnemu koču, nás lenivo odviezol do hotela. Najprv nás veľmi trápila myšlienka, že sme si, neskúsení, sadli do zlého, archaického taxíka, že sme smiešni a provinciálni. No keď sme vyzreli z okna, videli sme, že všetkými smermi sa ženú autá s rovnako hlúpyimi lampičkami. To nás trochu upokojilo. Až potom sme pochopili, že lampičky sú na streche, aby boli taxíky viditeľnejšie medzi miliónmi áut. Preto majú autá v Amerike mimoriadne nápadné farby – oranžovú, kanárikovú, bielu.

Pokus pozrieť si New York z auta bol neúspešný. Viezli sme sa po dosť tmavých a mračných uliciach. Občas niečo pekelné hučalo pod nohami, niekedy niečo hrmotalo nad hlavami. Keď sme zastavili pred semaformi, autá vedľa nás všetko zacláňali. Šofér sa k nám niekoľkokrát otáčal a preveroval si adresu. Podľa všetkého

v ňom vyvolávala obavy naša angličtina. Niekedy sa na nás povzbudivo pozrel a na tvári mal napísané: „Nič to, nestratíte sa! V New Yorku sa ešte nikto nestratil.“

Tridsaťdva tehlových poschodí nášho hotela sa strácalo v ružovom nočnom nebi.

Kým sme vypĺňali krátke registračné kartičky, dvaja zamestnanci s milou ochotou stáli pri našej batožine. Jednému visel na krku vyblýskaný kruh s kľúčom od izby, ktorú sme si vybrali. Výťah nás vyviezol na dvadsiate siedme poschodie. Bol to široký a pokojný výťah hotela, ani starého, ani nového, nie veľmi drahého a, bohužiaľ, ani veľmi lacného.

Hotelová izba sa nám zapáčila, ale neobzerali sme si ju. Čo najskôr von, do mesta, do hrmotu. Záclony na oknách sa trepotali vo sviežom morskom vetre. Hodili sme kabáty na diván, vybehli na úzku chodbu vystlanú hrubým plyšom a výťah, jemne bzučiac, zletel dolu. Významne sme sa na seba pozreli. Je to predsa len udalosť! Prvýkrát v živote sa ideme prechádzať po New Yorku.

Nad vchodom do hotela visela tenká, takmer presvitná pružkovano-hviezdičková zástava. Na druhej strane ulice stála lesklá kocka hotela Waldorf Astória. V prospektoch sa označuje za najlepší hotel na svete. Okná „najlepšího hotela na svete“ oslepujúco žiarili a nad vchodom viseli až dve štátne zástavy. Priamo na chodníku pri ceste ležali zajtrašie čísla novín. Okoloidúci sa zohýnali, brali si New York Times alebo Herald Tribune a kládli na zem vedľa novín dva centy. Predavač kamsi odišiel. Noviny tlačil k zemi úlomok tehly úplne rovnako, ako to robia moskovské stareny sediace v preglejkových stánkoch. Na rohoch križovatky stáli cylindrické odpadkové koše. Z jedného koša šľahal obrovský plameň. Zdá sa, že doň niekto vhodil horiaci ohorok a newyorský odpad skladajúci sa najmä z novín sa vznietil. Lesklé steny Waldorf Astórie osvetlilo znepokojujúce červené svetlo. Okoloidúci sa usmievali, trúsiač poznámky. K miestu nehody sa už blížil policajt s rozhodným výrazom na tvári. S myšlienkou, že náš hotel neohrozuje červený kohút, sme sa pohli ďalej.

Hneď sa nám však prihodilo menšie nešťastie. Mysleli sme si, že sa budeme pomaly prechádzať, pozorne si prezeráť okolie, takpovediac spoznávajúc, pozorujúc, nasávajúc a tak ďalej. No New York nepatrí medzi mestá, kde sa ľudia pohybujú pomaly. Ľudia popri nás nekráčali, oni bežali. Rozbehli sme sa aj my. A už sme sa nemohli zastaviť. V New Yorku sme strávili mesiac bez prestávky a po celý čas sme niekam zo všetkých síl uháňali. A to s takým zaneprázdneným a vážnym výrazom, že by nám ho závidel sám John Pierpont Morgan mladší. V takom tempe by zarobil za ten mesiac asi šesťdesiat miliónov dolárov.

Pustili sme sa teda do behu. Míňali sme rozžiarené tabule s nápisom Cafeteria alebo Unided Cigars alebo Drug-soda alebo ešte niečo rovnako príťažlivé a zatiaľ záhadné. Takto sme dobehli do 42. ulice a tu sme sa zastavili.

Vo vitrínach obchodov 42. ulice už vládla zima. V jednom výklade stálo sedem elegantných voskových dám so striebornými tvármi. Všetky boli v čudessných

perziánových kožuchoch a hádzali jedna na druhú záhadné pohľady. V susednej vitríne bolo už dvanásť dám v športových úboroch, opretých o lyžiarske palice. Mali modré oči, červené pery a ružové uši. V ďalších výkladoch stáli mladí manekýni so sivými vlasmi alebo upravení voskoví páni v neveľmi drahých, podozrivo nádherných oblekoch. My sme si však nevšimli šťastie, ktoré obchod ponúkal. Udivilo nás niečo iné.

Vo všetkých veľkých mestách na svete vždy možno nájsť miesto, odkiaľ ľudia pozerajú teleskopom na mesiac. Aj tu, na 42. ulici, stál teleskop. Bol umiestnený na automobile.

Teleskop bol namierený do neba. Mal ho na starosti obyčajný človek, úplne rovnaký, akého možno stretnúť pri teleskope v Aténach alebo v Neapole, prípadne v Odeze. A mal aj rovnako neradostný výzor ako prevádzkovatelia pouličných teleskopov všade vo svete.

Mesiac bolo vidieť v medzere medzi dvoma šesťdesiatposchodovými domami. Avšak zvedavec, ktorý sa pritisol k rúre, nepozeral na mesiac, ale oveľa vyššie – na vrchol Empire State Building, budovy so stodvoma poschodiami. V mesačnom svite sa zdalo, že vrchol Empire je pokrytý snehom. V duši sa rozprestieral chlad pri pohľade na vznešenú, čistú budovu svetielkujúcu ako kryštál umelého ľadu. Stáli sme tu dlho so zaklonenými hlavami. Newyorské mrakodrapy vyvolávajú pocit hrdosti z ľudí vedy a práce, ktorí postavili tieto veľkolepé budovy.

Kolportéri chrapľavo revali. Zem sa triasla pod nohami a z mriežok na chodníkoch bolo znenazdajky cítiť horúčavu ako zo strojovne. Pod zemou totiž prechádzal vlak newyorského metra – *subway*, ako mu tu hovoria.

Z akýchsi otvorov na vozovke prikrytých okrúhlymi kovovými krytmi sa predierala para. Dlhو sme nemohli pochopiť, odkiaľ sa tá para berie. Červené svetlá reklám na ňu hádzali operné svetlo. Zdalo sa, že otvor sa už-už otvorí, vylezie odtiaľ Mefistofeles, odkašle si a basom zaspieva priamo z Fausta: „Mám meč aj klobúk s perom, aj peňazí mám veľa a drahocenný plášť.“

A my sme sa zase pohli vpred, ohlušení krikom kolportérov. Kričia tak zúfalo, že Leskov by povedal: potom celý týždeň treba vyhrabávať hlas lopatou.

Nedá sa povedať, že osvetlenie 42. ulice bolo priemerné. A predsa Broadway, osvetlená miliónmi a možno aj miliardami elektrických žiaroviek, naplnená krútiacimi sa a poskakujúcimi reklamami vytvorenými z celých kilometrov farebných svietiplynových trúbok, sa pred nami zjavila tak nečakane, ako sa vynára New York z nekonečnej prázdnoty Atlantického oceánu. Stáli sme na najpopulárnejšom nároží v Štátoch, na rohu 42. ulice a Broadway. Veľká biela cesta, ako nazývajú Američania Broadway, sa rozprestierala pred nami.

Tu je elektrina ponížená alebo, ak chcete, povýšená na úroveň cvičeného zvieraťa v cirkuse. Donútili ju tu robiť grimasy, skákať cez prekážky, žmurkať, tancovať. Pokojnú edisonovskú elektrinu zmenili na Durovovho morského leva. Loví nosom lopty, žongluje, umiera, ožíva, robí všetko, čo mu prikážu. Elektrické defilé sa

nikdy nekončí. Reklamné ohne vzplanú, krútia sa a hasnú a hneď opäť zažiaria; veľké a malé, biele, červené a zelené písmená kamsi bežia, aby sa o sekundu vrátili a obnovili svoj divý beh.

Na Broadwai sú sústredené divadlá, kiná a tančiarne. Desaťtisíce ľudí sa pohybujú po chodníkoch. New York je jedno z nemnohých miest, kde sa obyvatelia prechádzajú po určenej ulici. Vchody do kín sú také osvetlené, až vzniká dojem, že po pridaní ešte jednej žiarovky všetko vybuchne od priveľkého svetla, všetko pôjde dočerta. Ale tú jedinou žiarovku by nebolo kam strčiť, niet miesta. Kolportéri revú tak strašne, že na vyhrabanie hlasu už nie je potrebný týždeň, ale roky úmornej práce. Vysoko na nebi, na nejakom nezráťateľnom poschodí mrakodrapu Paramount svieti elektrický číselník. Hviezdy ani mesiac nevidno. Reklamné svetlá zahmlievajú všetko. Automobily idú v mlčanlivom prúde. Vo výkladoch uprostred pásikavých kravát sa vrtia či dokonca robia saltá maličké svietiace cenovky. Sú to mikroorganizmy v kozme broadwayskej elektriny. Uprostred strašného huriavku vyhráva pokojný žobrák na saxofóne. Do divadla ide džentlmen v cylindri a s ním, samozrejme, dáma vo večernej toalete s vlečkou. Ako námesačný sa hýbe slepec s vodiacim psom. Niektorí mladí sa prechádzajú bez klobúkov. Je to módné. Pod pouličnými lampami sa ligocú hladko učesané vlasy. Voňajú cigary, mizerné aj drahé.

Práve vo chvíli, keď nám prišlo na um, ako ďaleko sme teraz od Moskvy, rozliali sa pred nami svetlá kina Cameo. Dávali sovietsky film Nový Guliver.

Broadwayský príboj nás stiahol niekoľkokrát dozadu a dopredu a vyhodil na akúsi bočnú ulicu.

O meste sme ešte nič nevedeli. Preto tu nie sú názvy ulíc. Iba si spomínáme, že sme stáli niekde pod estakádou nadzemnej železnice. Prechádzal tade autobus a my sme doň bez rozmýšľania naskočili.

Ani o veľa dní neskôr, keď sme sa už vyznali v newyorskom víre, nemohli sme si spomenúť, kam nás v ten prvý večer autobus odviezol. Zdá sa, že to bola čínska štvrť. Ale je možné, že to bola talianska alebo židovská štvrť.

Išli sme po úzkych smradľavých uliciach. Elektrina tu bola obyčajná, a nie drezúrovaná. Svetila dosť matne a neskákala. Obrovský policajt sa opieral o stenu domu. Nad širokou veliteľskou tvárou žiaril na policajnej čiapke strieborný erb mesta New York. Keď si všimol, ako neisto ideme po ulici, pobral sa k nám. No keďže sme sa ho na nič nespýtali, zaujal svoju pozíciu pri stene, majestátny a upravený predstaviteľ poriadku.

Z úbohého domčeka sa niesol nudný-prenudný spev. Človek pri vchode povedal, že je to nocľaháreň Armády spásy.

– Kto tu môže nocovať?

– Každý. Nikto sa ho nebude pýtať na meno, nikto sa nebude zaujímať, čím sa kto zaoberá, ani jeho minulosťou. Nocľahníci tu dostávajú všetko zadarmo, posteľ, kávu aj chlieb. Ráno tiež kávu a chlieb. Potom môžu odísť. Jedinou podmienkou je účasť na večernej a rannej modlitbe.

Spev zaznievajúci z domu svedčil o tom, že práve teraz sa plní táto jediná podmienka. Vošli sme dovnútra.

Kedysi, pred dvadsiatimi piatimi rokmi, bola v tejto budove čínska ópiová fajčiareň. Bol to špinavý a temný brloh. Odvtedy je čistejší, no stratil niekdajšiu exotiku a nie je menej temný. Z hornej časti bývalého brlohu znela modlitba, dolu bola umiestnená spálňa – holé steny, holá kamenná dlážka, plachtovinové skladacie postele. Bolo cítiť zlú kávu a vlhkosť, ktorou sa vždy vyznačuje lazaretno-charitatívna čistota. Bolo to Gorkého Na dne v americkom podaní.

V ošarpanej malej sále na lavičkách nasmerovaných ako v amfiteátri k neveľkému pódiumu meravo sedelo dvesto nocľazníkov. Spev sa práve skončil a začal sa ďalší bod programu.

Medzi americkou štátnou zástavou na pódium a po stenách rozvešanými biblickými textami skákal ako pajác rumenný starček v čiernom obleku. Hovoril a gestikuloval s takou vášňou, akoby niečo predával. Medzitým hovoril poučný príbeh z vlastného života – o priaznivom zlome, ktorý uňho nastal, keď sa srdcom obrátil k bohu.

Bol tulákom („takým strašným tulákom, ako vy, starí čerti!“), správal sa odporne, rúhal sa bohu („spomeňte si na svoje zvyky, priatelia!“), kradol – áno, to všetko sa, bohužiaľ, stávalo. Teraz je s tým koniec. Má svoj dom a žije ako poriadny človek („boh nás stvoril na svoj obraz, či nie?“). Nedávno si dokonca kúpil rádio. A k tomu mu dopomohol boh.

Starček rečnil neobyčajne uvoľnene a zdá sa, že vystupoval už najmenej tisíc ráz. Lúskal prstami, občas sa chriplavo chichotal, spieval duchovné kuplety a skončil s veľkým zápalom:

– Nože si zaspievajme, bratia!

Opäť sa rozniesol nudný-prenudný spev.

Nocľazníci boli strašní. Takmer nikto z nich už nebol mladý. Neoholení, s vyhasnutým pohľadom sa pohoďovali na hrubých laviciach. Spievali pokorne a lenivo. Niektorí nevládali prekonať dennú únavu a spali.

Živo sme si predstavili túľanie po strašných miestach New Yorku, dni strávené pod mostmi a pri skladiskách, uprostred smetí, vo večnej hmle ľudského úpadku. Sedieť po tom všetkom v nocľahárni a spievať hymny bolo utrpenie.

Potom sa pred auditórium postavil ujko, kypiaci policajným zdravím. Mal fialový nos ako vo veselohre a hlas lodného veliteľa.

Bol absolútne bezočivo uvoľnený. Opäť sa začal príbeh, aké užitočné je obrátiť sa k bohu. Ukázalo sa, že veliteľ bol kedysi tiež poriadny ľahťikár. Nemal veľkú fantáziu a zakončil vyhlásením, že teraz vďaka božej pomoci má tiež rádio.

Opäť sa spievalo. Veliteľ lode rozhadzoval rukami, predvádzal slušnú kapelnícku skúsenosť. Dvesto ľudí rozomletých životom na prášok znovu počúvalo to nehanebné táranie. Žobrákom neponúkali prácu, ponúkali im iba boha, zlého a náročného ako čert.

Nocľažníci nemali námietky. Boh s pohárom kávy a kúskom chleba – to je ešte prijateľné. Nože zaspievajme, bratia, na slávu kávového boha!

A hrtany, ktoré už pol storočia vydávali iba strašné nadávky, ospalo zarevali na slávu pána.

Kráčali sme znova po akýchsi schátraných mestských štvrtiach a opäť sme nevedeli, kde sme. S hromami a bleskami sa prehánali vlaky po železných estakádach nadzemnej železnice. Mládež vo svetlých klobúkoch sa tlačila pri lokáloch a prehadzovala si krátke frázy. Maniere mala presne také isté ako mládež vo Varšave na Krochmalnej ulici. Vo Varšave sa džentlmen z Krochmalnej nepovažuje za bohvieaký poklad. Je dobre, ak je iba zlodej, lebo to môže byť aj horšie.

Neskoro v noci sme sa vrátili do hotela, ani nie rozčarovaní z New Yorku, ale ani nie plní obdivu. Skôr sme boli znepokojení jeho veľkosťou, bohatstvom a biedou.

Tretia kapitola | ČO MOŽNO UVIDIEŤ Z HOTELOVÉHO OKNA

Prvé hodiny v New Yorku – prechádzka po nočnom meste a potom návrat do hotela – sa nám navždy uchovajú v pamäti ako udalosť.

Aj keď sa v podstate nič mimoriadne nestalo.

Vošli sme do veľmi priestranného mramorového vestibulu hotela. Vpravo za dreveným pultom pracovali dvaja mladí recepcní. Obaja mali bledé, dôkladne oholené líca a úzke čierne fúziky. Za automatickou kalkulačkou sedela pokladníčka. Zľava bol tabakový stánok. Na pulte sa pod sklom tisli otvorené drevené škatuľky s cigarami. Každá cigara bola zabalená do priesvitného ligotavého papiera, na ktorom boli navlečené zlatočervené cigarové kolieska. Na bielom žiarivom povrchu zložených vrchnákov boli zobrazení staromódni fúzatí krásavci s ružovými lícami, zlaté a strieborné medaily, rady, zelené palmy a černošky zbierajúce tabak. V rohoch vrchnákov bola cena: päť, desať alebo pätnásť centov za kus. Alebo pätnásť centov za dva kusy, alebo desať za tri. Ešte tesnejšie ako cigary ležali mäkké škatuľky cigariet v pevných kartónoch, tiež zabalené do priesvitného papiera. Američania najviac fajčia Lucky Strike v tmavozelenom obale s červeným kruhom uprostred, Chesterfield v bielom obale so zlatým nápisom a Camel – žltá škatuľka s obrázkom hnedej ľavy.

Celú stenu oproti vchodu do vestibulu zaberali priestranné výťahy s pozlátenými dvierkami. Dvierka sa otvárali raz sprava, raz zľava alebo v strede a z výťa-

hu, držiac sa rukou za železnú páku otvárajúcu dvere, sa vysúval černochoch vo svetlých nohaviciach so zlatými lampasmi a v zelenej bunde so zapletenými náplecníkmi. Podobne ako na Severnej stanici v Moskve, kde reproduktor oznamuje chatárom, že najbližší vlak ide bez zastávok do Mytišč a ďalej už stojí všade – tu černosí oznamovali, že výťah ide iba na šestnástom poschodí alebo až na tridsiate druhé s prvou zastávkou tiež na šestnástom poschodí. Neskôr sme pochopili túto malú rafinovanosť administrácie: na šestnástom poschodí je reštaurácia a kaviareň.

Vošli sme dnu a výťah sa pohol hore. Keď zastal, černochoch otvoril dvierka a kričal: *Up!* („Hore!“), hostia oznámili číslo svojho poschodia. Vošla žena. Vtedy si všetci muži zložili klobúky. Urobili sme to isté. Bol to prvý americký zvyk, s ktorým sme sa zoznámili. Ale zoznamovanie sa so zvykmi cudzej krajiny nie je jednoduché a takmer vždy ho sprevádza blamáž. O niekoľko dní sme sa viezli vo výťahu k nášmu vydavateľovi. Vošla žena a my sme si ako starí skúsení Newyorčania náhlivo zložili klobúky. Ostatní muži nás však v tomto rytierskom príklade nasledovali a dokonca sa na nás zvedavo pozreli. Ukázalo sa, že klobúky treba dávať dolu iba v súkromných a hotelových výťahoch. V budovách, kde sa ľudia zaoberajú biznisom, je možné zostať v klobúku.

Z výťahu sme vystúpili na dvadsiatom siedmom poschodí a po úzkej chodbe sme zamierili k našej izbe. Obrovské newyorské hotely druhej triedy stavajú mimoriadne úsporne – chodby sú úzke, izby napriek vysokej cene maličké, stropy majú štandardnú výšku, takže nie sú vysoké. Objednávateľ dáva stavbárom úlohu natlačiť do mrakodrapu čo najviac izieb. Maličké izby sú však veľmi čisté a komfortné. Vždy je tam horúca a studená voda, sprcha, listový papier, blankety na telegram, pohľadnice so zobrazením hotela, papierové vrecká na špinavú bielizeň a vytlačené formuláre, kde stačí napísať iba počet kusov bielizne posielanej do práčovne. V Amerike perú rýchlo a neobyčajne dobre. Vyžehlené košeľe vyzerajú lepšie ako nové vo výklade obchodu. Každú z nich vložia do papierového vrecka previazaného papierovou stuhou so znakom práčovne a rukávy sú pozorne prišpendlené. Okrem toho bielizeň prichádza z práčovne opravená, ponožky sú zaštopkané. Komfort nie je v Amerike vôbec znakom prepychu. Je štandardný a dostupný.

Vošli sme do izby a hľadali vypínač – dlho sme nemohli pochopiť, ako sa tu zapína elektrina. Najprv sme sa motali v tme, potom sme zapalovali zápalky, prehľadávali všetky steny, preskúmali dvere a okná, ale vypínač nikde. Niekoľkokrát sme upadli do zúfalstva a v tme sme si sadli oddýchnuť. Nakoniec sme na to prišli. Pri každej lampičke visela krátka tenká retiazka zakončená malou guľôčkou. Potiahneš za retiazku a lampa svieti. Opäť potiahneš – zhasne. Postele neboli pripravené na spánok, preto sme hľadali zvonček, aby sme zavolali chyžnú. Gombík sme nenašli. Hľadali sme ho všade, ťahali sme všetky podozrivé šnúry, ale márne. Vtedy sme pochopili, že obsluhu treba volať telefónom. Cez vrátnika sme zavolali chyžnú. Prišla černoška. Vyzerala dosť zľaknuto, a keď sme ju poprosili,

aby nám pripravila postele, vyľakala sa ešte viac. Postele predsa len pripravila, ale na tvári mala taký výraz, akoby robila niečo nezákonné. Popritom ustavične opakovala: „Yes, sir.“ Za krátky čas, čo bola v izbe, povedala *yes, sir* asi dvestokrát. Neskôr sme sa dozvedeli, že v hoteloch si postele pripravujú hostia sami a náš nočný signál bol v histórii hotela bezprecedentnou udalosťou.

V izbách bol nábytok, ktorý sme neskôr videli vo všetkých hoteloch Ameriky bez výnimky – na Východe, Západe alebo Juhu. Na Severe sme neboli. No existujú všetky dôvody domnievať sa, že aj tam by sme našli úplne rovnaký newyorský nábytok: hnedú komodku so zrkadlom, kovové postele šikovne zafarbené ako drevo, niekoľko mäkkých stoličiek, hojdiacie kreslo a prenosné lampy na zástrčku na veľmi vysokých tenkých nôžkach a s veľkými kartónovými tienidlami.

Na komode sme našli hrubú knihu v čiernej väzbe. Na knihe bol zlatý znak hotela. Ukázalo sa, že ide o Bibliu. Toto starodávne dielo bolo prispôsobné zaneprázdneným ľuďom, ktorí majú veľmi málo času. Na prvej strane bol obsah špeciálne pripravený starostlivou administráciou hotela:

„Pre upokojenie duševných pochyb – táto strana, tento text.

Pri rodinných nepríjemnostiach – táto strana, tento text.

Pri peňažných ťažkostiach – strana, text.

Pre úspechy v aktivitách – strana, text.“

Táto strana bola trochu zamastená.

Otvorili sme okná, ktoré sa tu otvárajú tiež americkým spôsobom, vôbec nie tak, ako v Európe. Treba ich dvíhať ako okno vo vagóne vlaku.

Okná našich izbičiek smerovali na tri strany. Dolu ležal nočný New York.

Čo môže byť lákavejšie ako svetlá cudzieho mesta, husto zaplňujúce celý tento cudzí svet, ktorý si ľahol spať na brehu Atlantického oceánu! Odtiaľ, smerom od oceánu fúkal teplý vietor. Nablízku sa dvíhalo niekoľko mrakodrapov. Zdalo sa, že sú na dosah ruky. Ich osvetlené okná sa dali zrátať. Ďalej boli svetlá čoraz hustejšie. Medzi nimi boli mimoriadne žiarivé, ťahajúce sa priamymi či niekedy zatočenými retiazkami (asi pouličné lampy). Ešte ďalej sa trblietal súvislý zlatý poprašok svetielok, pokračoval tmavý, neosvetlený pásik. (Hudson? Alebo možno Východná rieka?) A opäť – zlaté hmloviny štvrtí, súhvezdia neznámych ulíc a námestí. V tejto svetelnej ríši, ktorá najprv vyzerala nehybne, sa dal zachytiť istý pohyb. Hľa, po rieke pomaly prešlo červené svetielko člna. Po ulici prešlo veľmi malé autíčko. Občas sa z ničoho nič na druhej strane rieky mihlo a zhaslo svetielko drobné ako čiastočka prachu. Pravdepodobne si jeden zo siedmich miliónov newyorských obyvateľov ľahol spať a zhasol lampu. Kto je to? Úradník? Alebo zamestnanec nadzemnej železnice? A možno, že si ľahlo spať osamelé dievča-predavačka (v New Yorku je ich veľa). A teraz, ležiac prikrytá dvoma tenkými paplónmi, vzrušená húkaním parníkov na Hudsoni, vidí vo sne milión dolárov.

New York spal a milióny elektrických lúčov strážili jeho spánok. Spali prísťahovalci zo Škótska, z Írska, z Hamburgu a Viedne, z Kowna a Bialystoku,

z Neapolu a Madridu, z Texasu, Dakoty a Arizony, spali prisťahovalci z Latinskej Ameriky, Austrálie, Afriky a Číny. Spali čierni, bieli a žltí ľudia. Pri pohľade na mierne sa hojdajúce svetlá sa nám chcelo čím skôr zistiť: ako títo ľudia pracujú, ako sa zabávajú, o čom snívajú, v čo dúfajú, čoedia?

Nakoniec sme si aj my úplne vysilení ľahli spať. Z prvého dňa sme mali priveľa dojemov. New York nie je možné hľtať v takých veľkých dávkach. Je to strašný a zároveň príjemný pocit, keď telo leží v pohodlnej americkej posteli v stave úplného pokoja a myseľ sa naďalej hojda na Normandii, jazdí vo svadobnom koči taxíka, beží po Broadwayi, pokračuje v cestovaní.

Keď sme sa ráno prebudili na našom dvadsiatom siedmom poschodí, pozreli sme z okna a videli sme New York v priehľadnej rannej hmle.

Ako sa hovorí, bol to mierumilovný dedinský obrázok. Do neba sa dvíhalo niekoľko bielych pásov dymu a k hrotu neveľkej dvadsaťposchodovej chalúčky bol dokonca pripevnený idyllický kovový kohútik. Šesťdesiatposchodové mrakodrapy, ktoré sa nám včera zdali také blízke, boli od nás oddelené najmenej desiatimi červenými železnými strechami a stovkou vysokých komínov a strešných okien, medzi ktorými visela bielizeň a túlali sa obyčajné kocúry. Na požiarnych múroch boli reklamné nápisy. Steny mrakodrapov boli plné tehlovej nudy. Väčšina budov v New Yorku je z červenej tehly.

New York sa otváral naraz v niekoľkých rovinách. Najvyššiu rovinu obsadili hlavy mrakodrapov vyšších ako ten náš. Boli ozdobené hrotmi, sklenenými alebo zlatými kupolami trblietajúcimi sa na slnku alebo vežičkami s veľkými hodinami. Vežičky boli veľké ako trojposchodový dom. Na ďalšej úrovni úplne dostupnej nášmu pohľadu, okrem komínov, strešných okien a kocúrov bolo vidieť aj ploché strechy, na ktorých bol umiestnený neveľký prízemný domček so záhradkou, zakrpatenými stromčekmi, tehlou vyznačenými chodníkmi, fontánkou a záhradnými slamenými kreslami. Bolo tu možné stráviť čas zázračne, takmer ako na Klazme, dýchajúc benzínový zápach kvetiniek a počúvajúc melodické zavýjanie nadzemnej železnice. Tá zaberala ďalší rozmer mesta New York. Nadzemnú železnicu podpierajú kovové stĺpy, koľaje prechádzajú na úrovni prvých a druhých poschodí a iba niekedy sa dvíhajú na úroveň štvrtých a piatych. Toto zvláštne zariadenie z času na čas tak strašne hrmoce, že od toho chladne mozog. Zdraví ľudia sa kvôli tomu menia na nervóznych, nervózni prichádzajú o rozum a blázni skáču vo svojich korkových izbičkách a revú ako levy. Aby človek dovidel na poslednú základnú rovinu – rovinu ulíc, musí sa nahnúť z okna a pozrieť sa dolu v priamom uhle. Tam bolo vidno ako v obrátenom ďalekohľade križovatku s maličkými automobilmi, chodcami, novinami hodenými na asfalt a dokonca aj s dvoma radmi žiariacich gombíček na mieste, kde môžu okoloidúci prejsť cez ulicu.

Z druhého okna bolo vidieť rieku Hudson oddeľujúcu štát New York od štátu New Jersey. Domy siahajúce po Hudson patria mestu New York a domy na druhej strane rieky mestu Jersey city. Povedali nám, že toto na prvý pohľad zvláštne ad-

ministratívne delenie je aj pohodlné. Dá sa napríklad žiť v jednom štáte a pracovať v druhom. Je možné venovať sa špekuláciám v New Yorku a dane platiť v Jersey. Mimochodom, tam nie sú také vysoké. Akosi to skrášľuje sivý, jednotvárný život burzového makléra. Dá sa oženiť v New Yorku a rozviesť sa v New Jersey. Alebo naopak. V závislosti od toho, kde je zákon o rozvode miernejší alebo kde je rozvodový proces lacnejší. Napríklad, keď sme kupovali auto na cestu po krajine, poistili sme ho v New Jersey, vyšlo to o niekoľko dolárov lacnejšie ako v New Yorku.

Štvrtá kapitola | APETÍT SA STRÁCA POČAS JEDLA

Človek, ktorý sem pricestoval prvý raz, môže bez obáv opustiť hotel a pohrúžiť sa do newyorskej džungle. Zablúdiť v New Yorku je ťažké, aj keď sa mnohé ulice na seba neuveriteľne podobajú. Tajomstvo je jednoduché. Sú dva druhy ulíc: pozdĺžne – *avenue* a priečne – *streets*. Ostrov Manhattan je takto rozplánovaný: paralelne sa tiahnu Prvá, Druhá a Tretia avenue. Ďalej paralelne s nimi – Lexington avenue, Štvrtá avenue, ktorej pokračovanie od Centrálnaj stanice sa volá Park avenue (je to ulica boháčov), Madison avenue, pekná obchodná Piata avenue, Šiesta, Siedma a tak ďalej. Piata avenue rozdeľuje mesto na dve časti – Východ a Západ. Všetky tieto avenue (a nie je ich veľa) pretínajú *streets*, ktorých je niekoľko stoviek. A kým avenue majú nejaké rozlišovacie znaky (jedny sú širšie, druhé užšie, nad Treťou a Siedmou prechádza nadzemná železnica, uprostred Park avenue je trávnik, na Piatej avenue sa dvíhajú Empire State Building a Radio city), *streets* sú si také podobné, že ich podľa vonkajších znakov ťažko rozlíši dokonca aj newyorský obyvateľ.

Newyorskú geometriu narúša krivolaká Broadway, ktorá šikmo pretína mesto a vinie sa niekoľko desiatok kilometrov.

Hlavné húfy chodcov a áut sa pohybujú po širokých avenue. Pod nimi sú čierne a surové, ako uhoľné šachty, štvorkolajové tunely *subway*. Nad nimi hrmoce železom *elevated* (nadzemná železnica). Sú tu všetky typy dopravy, aj trochu staromódne poschodové autobusy a električky. V Kyjeve, kde odstránili električkovú dopravu, by boli pravdepodobne prekvapení, keby sa dozvedeli, že električka jazdí dokonca aj po Broadwayi, najrušnejšej ulici na svete. Chudák človek, ktorý musí cez mesto prejsť nie pozdĺž, ale naprieč a ktorému navyše príde na um šialená myšlienka použiť na to *taxi-cab*. Taxi zabočuje na *street* a hneď sa ocitá v chronickej zápche. Kým policajti ženú frkajúce automobilové stádo po dlho-

čizných avenue, v špinavých úzkych *streets* sa hromadia nespokojné hordy smoliarov a bláznov prechádzajúcich mestom nie pozdĺž, ale naprieč. Rad sa predlžuje na niekoľko štvrtí, šoféri sa hniezdia na sedadlách, pasažieri sa netrpezlivo vykláňajú z okien a hodiace sa späť na operadlo smutne otvárajú noviny.

Ťažko uveriť, že na rohu Piatej avenue a 42. ulice, kde sa teraz za päť minút nakopí viac áut, ako ich je v celom Poľsku, pred takými sedemdesiatimi rokmi stál drevený zájazdny hostinec a na dvoch veľavravných plagátoch okoloidúcim oznamoval:

Nie je dovolené líhať si do postele v čižmách

a

Do jednej postele si nesmie ľahnúť viac ako šesť nočľazníkov.

Vyšli sme z hotela na raňajky a čoskoro sme sa ocitli na 42. ulici. Počas prvých dní v New Yorku, kamkoľvek sme sa vybrali, nakoniec sme sa vždy ocitli na 42. ulici.

V húfe, ktorý nás unášal, bolo počuť útržky rýchlej newyorskej reči, cudzej pravdepodobne nielen moskovskému, ale aj londýnskému uchu. Pri stenách sedeli chlapi, čističi topánok, ktorí štetkami rytmickým bubnovaním po nahrubo zbitých drevených debničkách privolávali zákazníkov. Pouliční fotografi zameriávali *le-icami* okoloidúcich, vybrali si najmä gavalierov s dámami a vidiečanov. Po cvaknutí spúšte fotograf pristúpil k objektu útoku a odovzdal mu vytlačenú adresu ateliéru. Za dvadsaťpäť centov mohol okoloidúci dostať svoju fotografiu, prekrásnu snímku, na ktorej je zachytený nepripravený a so zdvihnutou nohou.

Pod začmudenými klenbami mosta, kde sa po nočnom daždi lesklo blato, stál v klobúku posunutom nabok človek v rozopnutej košeli a rečnil. Obkolesilo ho asi dvadsať zvedavcov. Bol to propagátor myšlienok nedávno v Louisiane zavraždeného senátora Hueyho Longa. Hovoril o rozdelení bohatstva. Poslucháči kládli otázky. Muž odpovedal. Zdalo sa, že jeho hlavnou úlohou bolo rozosmiať publikum.

Nedaleko od rečníka na slnkom zaliatom chodníku zastala černoška z Armády spásy. Bola v staromódnom klobúku a vyčaptaných topánkach. Vytiahla z kufríka zvonček a hlasno zazvonila. Kufrík položila priamo na chodník k nohám. Počkala, kým sa niekoľko uctievačov mŕtveho senátora presunie k nej, prižmúrila oči pred slnkom a začala niečo kričať, gúľajúc pritom očami a bijúc sa do prs. Prešli sme niekoľko štvrtí a ešte vždy sme v jednoliatom hluku nepokojného mesta jasne počuli černoškin krik.

Pred obchodom s konfekciou sa pokojne prechádzal človek. Na chrbte a na prsiach mal dva rovnaké plagáty: „Tu je štrajk.“ Na ďalšej ulici sa hore-dolu prechádzalo zopár ďalších členov štrajkovej hliadky. Nad veľkou vitrínou obchodu na nároží,

bez ohľadu na slnečné ráno, svietili modré elektrické písmená Kafetéria. Kafetéria bola veľká, veľmi svetlá a veľmi čistá. Pri stenách stáli sklenené pulty plné pekných a chutných jedál. Naľavo od vchodu bola pokladnica. Napravo stála kovová skrinka s nevelkým priečnym otvorom ako na pokladničku. Z otvoru trčal konček modrého papierového lístka. Všetci vchádzajúci potiahli za modrý konček. Potiahli sme aj my. Zaznelo melodické cengnutie. Vypadol lístok a zo štrbiny pokladničky vyskočil nový modrý konček. Ďalej sme robili to isté čo Newyorčania, ktorí pribehli do kafetérie narýchlo sa naraňajkovať. Obaja sme si vzali zo špeciálneho stolčeka ľahký hnedý podnos, položili naň vidličku, lyžicu, nôž a papierový obrúsok, a hoci sme sa v hrubých kabátoch a klobúkoch cítili veľmi nepohodlne, podišli sme k pravému kraju zaskleného pultu. Pozdĺž pultu boli tri rady poniklovaných rúrok, na ktorých dobre sedel položený podnos a postupne napĺňaný jedlami sa ľahko posúval ďalej. Pult bol vlastne veľký skrytý elektrický sporák. Hriali sa tu polievky, kúsky pečeného mäsa, párky rôznej dĺžky a hrúbky, šunky, rolády, zemiakové pyré, varené aj pečené zemiaky aj zemiaky v tvare akýchsi guliek, maličké hlávky ružičkovej kapusty, špenát, mrkva a veľa ďalších príloh.

Bieli kuchári v kuchárskych čiapkach a veľmi čisto oblečené dievčatá v ružových čepčekoch, vymaľované a s naondulovanými vlasmi, vykladali na sklenený pult taniere s jedlom a pečiatkou na lístku značili cenu jedla. Nasledovali rôzne šaláty, predjedlá, rybie majonézy, ryby v aspiku. Ďalej chlieb, maslové žemle a tradičné okrúhle koláče s jablčnou či ananásovou plnkou alebo plnkou z lesných jahôd. Tu vydávali kávu aj mlieko. Postupovali sme pozdĺž pultu a posúvali podnosy. Na hrubej vrstve nastrúhaného ľadu ležali tanieriky s kompótni a zmrzlinou, pomaranče a grapefruity rozrezané napoly, stáli tu veľké aj malé poháre s džúsmi. Tvrdošijná reklama naučila Američanov piť džúsy pred prvými aj druhými raňajkami. V džúsoch sú vitamíny, ktoré sú veľmi zdravé pre spotrebiteľov, a predaj džúsov je užitočný pre pestovateľov ovocia. Na tento americký obyčaj sme si rýchlo zvykli. Najprv sme pili hustý žltý pomarančový džús. Potom sme prešli na priehľadnú zelenú šťavu z grapefruitu. Neskôr sme si pred jedlom dali grapefruit (posýpu ho cukrom a jedia lyžičkou; chuťou pripomína trochu pomaranč, trochu citrón, ale je šťavnatejší). A nakoniec sme, s trochou obáv, nie hneď, začali piť obyčajnú okorenú paradajkovú šťavu. Ukázalo sa, že je najchutnejšia, najviac osviežuje a najlepšie vyhovuje našim juhorským žalúdkom. Jediné, čo sme sa v Amerike nenaučili, bolo jesť pred obedom melón, ktorý má medzi americkými predjedlami čestné miesto.

Uprostred kafetérie stáli drevené politúrované stolíky bez obrusov a vešiaky na oblečenie. Kto chcel, mohol si zavesiť klobúk na špeciálnu žrdku pod stoličkou. Na stoloch boli rozostavané fľaštičky s olejom, octom, paradajkovou omáčkou a rôznymi pikantnými prísadami. Bol tam aj cukor v sklenenej fľaštičke podobnej koreničke s dierkami v kovovej zátke.

Návštevníci platia jednoducho. Každý odchádzajúci musí tak či tak prejsť okolo

pokladnice a ukázať lístok s vyznačenou sumou. Priamo pri pokladnici sa predávajú cigarety a možno si zobrať špáradlo.

Stravovací proces zracionalizovali rovnako vynikajúco ako výrobu áut alebo písacích strojov.

Ešte ďalej ako kafetérie zašli v tomto smere automaty. Vyzerali približne ako kafetérie, ale proces tlačenia stravy do amerických žalúdkov tu bol priam virtuóznym. Steny automatu tvoria sklenené skrinky. Pri každej je štrbina, kde treba vložiť nikl (päťcentovú mincu). Za sklom smutne stojí tanier s polievkou alebo mäsom alebo pohár s džúsom a koláč. Bez ohľadu na trblietavé sklo a kov párky a fašírky zbavené slobody pôsobia akýmsi zvláštnym dojmom. Človeku je ich ľúto ako mačiek na výstave. Človek vloží mincu, otvorí dvierka, vyberie polievku, odnesie si ju na stolík a tam ju zje, klobúk znova zavesí na špeciálnu žrdku pod stoličkou. Potom človek pristúpi ku kohútiku, vloží mincu a do pohára tečie presne toľko kávy s mliekom, koľko mu patrí. Cítiš v tom niečo nepríjemné, pre človeka urážlivé. Vzniká podozrenie, že majiteľ automatu zariadil svoj podnik nie preto, aby spoločnosť príjemne prekvapil, ale preto, aby mohol prepustiť z práce úbohé dievčatá s naondulovanými vlasmi v ružových čepčkoch a zarobiť ešte viac dolárov.

Automaty však nie sú v Amerike veľmi populárne. Podľa všetkého aj sami majitelia cítia, že racionalizácia musí mať hranice. Preto normálne malé reštaurácie pre nebohatých ľudí, ktoré patria mohutným trustom, sú vždy preplnené. Najpopulárnejší z nich Childs' sa stal v Amerike stelesnením cenovo dostupnej a kvalitnej stravy. „Ten obeduje v Childs'." To znamená, že týždenne zarába tridsať dolárov. V hociktovej časti New Yorku možno povedať: „Poďme obedovať k Childsovi“ a cesta nebude trvať dlhšie ako desať minút. U Childsa podávajú také isté čistučky a pekné pokrmy ako v kafetérii alebo automate. Ibaže tam neodopierajú človeku maličkú radosť z toho, že si môže pozrieť menu, povedať „hm“, opýtať sa čašníčky, či je teľacina dobrá, a dostať odpoveď: „Yes, sir!“

Celkovo je v New Yorku výborné to, že je tam všetko. Možno tam nájsť predstaviteľa ľubovoľného národa, dostať hocikaké jedlo, hocikaký predmet. Od vyšíwanej ukrajinskej košeľe po čínsku paličku s kosteným násadcom v tvare ruky na škrabkanie chrbta, od ruského kaviáru a vodky po čílsku polievku alebo čínske makaróny. Na svete niet delikatesy, ktorú by New York nemohol ponúknuť. No za všetko treba platiť dolármi. My však chceme hovoriť o prevažnej väčšine Američanov, ktorí môžu platiť iba centy a pre ktorých existujú Childs', kafetéria a automat. Pri opise týchto zariadení môžeme smelo povedať – tak sa stravuje bežný Američan. Pod pojmom bežný Američan máme na mysli človeka, ktorý má slušné zamestnanie a slušný plat a ktorý z pohľadu kapitalizmu predstavuje príklad zdravého, prekvitajúceho Američana, šťastlivca a optimistu, ktorého život obdaruje všetkými blahami za relatívne nízku cenu.

Skvelá organizácia reštauračného biznisu to zdanlivo potvrdzuje. Ideálna čistota, dobrá kvalita potravín, obrovský výber jedál, minimum času venovaného

obedu. Nanešťastie všetka tak pekne pripravená strava je dosť nechutná, akosi chuťovo bezfarebná. Pre žalúdok nie je nebezpečná, dokonca môže byť zdravá, ale neprináša človeku nijaký pôžitok. Keď si vyberáš v skrini automatu alebo na pulte kafetérie chutne vyzerajúci kúsok pečeného mäsa a potom ho ješ za svojím stolíkom s klobúkom zasunutým pod stoličkou, cítiš sa, akoby si kúpil topánky, ktoré sa ukázali viac pekne ako pevné. Američania si na to zvykli. Jedia veľmi rýchlo, nezdržiavajú sa za stolom ani minútu dlhšie ako treba. Oni nejedia, ale tankujú jedlo ako motor benzín. Samozrejme, ani francúzskeho pažravca, ktorý môže pri obede presedieť štyri hodiny, s nadšením prežívať každý kúsok mäsa, zapíjať ho vínom a dlho vychutnávať každý glg kávy s koňakom, nemožno považovať za ideál. No americký chladný jedák, zbavený prirodzenej ľudskej snahy mať z jedla nejaké potešenie, vyvoláva údiv.

Dlho sme nemohli pochopiť, prečo na pohľad tak pekne vyzerajúce americké jedlá nie sú chuťovo veľmi príťažlivé. Najprv sme si mysleli, že tam jednoducho nevedia variť. Potom sme zistili, že ide o samotnú organizáciu, podstatu amerického hospodárstva. Američania jedia chlieb žiarivo biely, ale úplne bez chuti, mrazené mäso, slané maslo, konzervy a nezrelé paradajky.

Ako sa vôbec mohlo stať, že najbohatšia krajina na svete, krajina pestovateľov obilia a chovateľov dobytky, krajina zlata a obdivuhodného priemyslu, krajina s dostatočnými zdrojmi na vybudovanie raja, nevie dať ľuďom chutný chlieb, čerstvé mäso, maslo a zrelé paradajky?

Pri New Yorku sme videli pláne zarastené burinou, spustnutú zem. Nikto tu nesial obilie, nechoval dobytok. Nevideli sme tu ani kvočky s kurčatami, ani záhrady. Povedali nám: „Viete, jednoducho sa to neoplatí. Tu nemožno konkurovať západným monopolom.“

Kdesi pri Chicagu na bitúnkoch zabíjali dobytok a viezli ho zmrazený naprieč celou krajinou. Odkiaľsi z Kalifornie ťahali chladené sliepky a zelené paradajky, ktoré mali dozrievať vo vagónoch. A nikto sa neopovážil vstúpiť do boja s mocnými monopolmi.

Sedeli sme v kafetérii a čítali Mikojanov prejav o tom, že jedlo v socialistickej krajine má byť chutné a má prinášať ľuďom radosť. Čítali sme to ako poetické dielo.

No v Amerike je otázka národného stravovania postavená ako všetky ostatné otázky podľa jedinej zásady – je to výhodné alebo nevýhodné. Pri New Yorku nie je výhodné chovať dobytok a obrábať pole. Preto ľudia jedia mrazené mäso, slané maslo a nedozreté paradajky. Pre nejakého špekulanta je výhodné predávať žuvačku – a ľudí ju naučili žuvať. Kino je výhodnejšie ako divadlo. Preto sa kino rozrástlo a divadlo je zanedbané, hoci z kultúrneho hľadiska je americké divadlo oveľa významnejšie ako kino. Nadzemná trať prináša príjem akejsi spoločnosti. Preto sa z Newyorčanov stali mučeníci. Po Broadwayi sa vo veľkej tlačnici s pekelným škripotom plazí električka iba preto, lebo je to výhodné pre jedného človeka – vlastníka starej električkovej spoločnosti.

Po celý čas sme mali neprekonateľnú chuť sťažovať sa a ako je to vlastné sovietskym ľuďom, predkladať návrhy. Chcelo sa nám písať sovietskej kontrole, stránickej kontrole, aj na ústredný výbor, aj do Pravdy. No sťažovať sa nebolo komu. A „kniha návrhov“ v Amerike neexistuje.

Piata kapitola | HĽADÁME ANJELA BEZ KRÍDEL

Čas plynul. Ešte vždy sme boli v New Yorku a nevedeli sme, kedy a kam pôjdeme ďalej. Pritom sme mali v pláne precestovať celý kontinent od oceánu po oceán.

Bol to veľmi pekný, ale v podstate veľmi nejasný plán. Pripravili sme si ho ešte v Moskve a počas celej cesty sme o ňom vášnivo diskutovali.

Prešli sme desiatky kilometrov po palubách Normandie, vlhkých od striekajúcej oceánskej vody, sporili sme sa o podrobnostiach tejto cesty a zasypávali jeden druhého zemepisnými názvami. Pri obede sme popíjali čisté a slabé víno z pivníc Generálnej transatlantickej spoločnosti, ktorej Normandia patrí, a takmer nezmyselne sme mrmlali názvy ako Kalifornia, Texas alebo niečo podobne pekné a lákavé.

Plán bol prekvapujúco jednoduchý. Prichádzame do New Yorku, kupujeme si auto a ideme, ideme, ideme, kým neprídeme do Kalifornie. Potom sa obrátíme späť a ideme, ideme, ideme, kým neprídeme do New Yorku. Všetko bolo jednoduché a nádherné ako v Andersenovej rozprávke. Tra-ta-ta znie klaksón, tru-tu-tu vrčí motor, ideme po préríi, prechádzame cez horské chrbty, napájame naše verné auto ľadovou kordillerskou vodou a veľké tichooceánske slnko oslepujúco svieti na naše opálené tváre. Nuž, ako sami iste chápete, trochu sme sa z toho zbláznili a vrčali sme jeden na druhého ako psy na reťazi: Sierra Nevada, Skalisté hory a podobne.

Keď sme zostúpili na americkú pôdu, ukázalo sa, že nič nie je také jednoduché a romantické.

Nikto z našich nových priateľov v New Yorku nemal námietky voči kúpe auta. Cestovanie vlastným autom je najlacnejší a najzaujímavejší spôsob pohybu po štátoch. Železnicou je to niekoľkokrát drahšie. Okrem toho Ameriku nemožno skúmať z okna vagóna. To nie je prístup spisovateľa. Pokiaľ išlo o auto, všetky naše návrhy boli označené za správne. Problémom bol človek, ktorý by s nami mal cestovať. Sami sme ísť nemohli, naša znalosť angličtiny stačila iba na to, aby sme sa ubytovali v hoteli, objednali si obed v reštaurácii, zašli do kina a pochopili obsah filmu, dokonca aj na to, aby sme sa nezáväzne pohovárali s príjemným a neponáhla-

júcim sa spolubesedníkom, ale na nič viac. A my sme potrebovali práve to viac. Okrem toho tu bol ešte jeden dôvod. Americká cesta podľa okrídlenej šoférskej frázy vedie priamo do otvoreného hrobu. Nevyhnutne potrebujeme skúseného vodiča.

A tak sa pred nami nečakane otvorila priepasť a my sme stáli na jej okraji. Naozaj, potrebovali sme človeka, ktorý:

- vie vynikajúco riadiť auto;
- výborne pozná Ameriku, aby nám ju ukázal, ako sa patrí;
- dobre hovorí po anglicky;
- dobre hovorí po rusky;
- má dostatočný kultúrny rozhľad;
- má dobrú povahu, inak môže celú cestu pokaziť;
- a nerád zarába peniaze.

Posledný bod bol pre nás mimoriadne dôležitý, pretože peňazí sme nemali veľa. Tak neveľa, že možno priamo povedať málo.

Z toho vyplýva, že sme potrebovali ideálnu bytosť, ružu bez pichliačov, anjela bez krídel, mal to byť akýsi zložitý hybrid: sprievodcovsko-šoférsko-tlmočnicko-nezištný človek. Tu by rezignoval aj sám Mičurin. Na vypestovanie takého hybridu by bolo treba desiatky rokov.

Nemalo zmysel kupovať auto, kým nenájdeme vhodný hybrid. A čím dlhšie sme sedeli v New Yorku, tým menej peňazí nám ostávalo na auto. Denne sme sa zaoberali touto zložitou úlohou, ale nevedeli sme ju vyriešiť. Mimochodom, takmer sme nemali čas na rozmýšľanie.

Keď sme cestovali do Ameriky, nevzali sme do úvahy jednu vec – *hospitality*, americkú pohostinnosť. Je bezhraničná a prevýši všetko tomu podobné vrátane ruskej, sibírskej alebo gruzínskej pohostinnosti. Hneď váš prvý známy Američan vás pozve domov alebo do reštaurácie na kokteil. Tam bude ďalších desať priateľov vášho nového známeho a každý z nich vás určite stiahne na kokteil k sebe. A každý z nich bude mať desať alebo pätnásť priateľov. V priebehu dvoch dní máte sto nových známych, o týždeň niekoľko tisíc. Stráviť v Amerike rok je jednoducho nebezpečné: môžete sa spať a stať sa tulákom.

Všetkých niekoľko tisíc našich nových priateľov malo iba jedno želanie – ukázať nám všetko, čo len chceme vidieť, ísť s nami, kam len budeme chcieť, vysvetliť nám všetko, čomu nebudeme rozumieť. Američania sú obdivuhodní ľudia, je príjemné sa s nimi priateľiť aj niečo riešiť.

Takmer nikdy sme neboli sami. Telefón v izbe vyzváňal od rána a zvonil ako na veliteľstve. Počas zriedkavých a krátkych prestávok medzi stretnutiami s užitočnými a zaujímavými ľuďmi sme rozmýšľali o ideálnej bytosti, ktorá nám tak chýbala. Už sme sa dokonca aj zabávali úplne pracovným spôsobom, povzbudzovaní radami:

- Musíte to vidieť, inak nespoznáte Ameriku!

– Ako? Ešte ste neboli na burleske? To ste potom nevideli Ameriku! Veď je to najvulgárnejšie predstavenie na svete. To sa dá vidieť iba v Amerike!

– Ako? Ešte ste neboli na automobilových pretekoch? Prepáčte, ale potom ešte neviete, čo je to Amerika!

Bolo jasné októbrové ráno, keď sme sa vybrali autom z New Yorku na poľnohospodársku výstavu do mestečka Danbury v štáte Connecticut.

Nebudeme tu nič rozprávať o cestách, po ktorých sme išli. Na to je potrebný čas, inšpirácia, osobitná kapitola.

Po oboch stranách cesty sa odkrýval výhľad na červenú jesennú krajinu. Lístie bolo rozžeravené, a keď sa už zdalo, že nič na svete nemôže byť červense, objavil sa ďalší háj divej červenej farby. To nebol šat lesa pri Moskve, na ktorý boli naše oči zvyknuté, a v ktorom je aj červená farba, aj jasnožltá, aj mäkká hnedá. Nie, tu bolo všetko ako v plameňoch pri západe slnka a tento obdivuhodný požiar okolo New Yorku, ten indiánsky lesný sviatok trval celý október.

Keď sme sa blížili k Danbury, začuli sme rev a hluk. Na dosiaľ zelených úbočiach malej doliny, kde bola umiestnená výstava, odpočívali stáda áut. Policajti prísne gestikulovali, prehánajúc nás z miesta na miesto. Nakoniec sme našli miesto pre auto a pobrali sme sa k štadiónu.

Pri okrúhlej tribúne bol rev taký silný, že rozodieral dušu. Spoza vysokých stien štadióna nás začali triafať malé kamene a spod kolies áut v ostrej zákrute horúci piesok. Lahko sa tu dalo prísť o oko alebo zub. Zrýchlili sme krok a zakrývali sa rukami ako obyvatelia Pompejí, keď ich rodné mesto ničil vulkán.

Na lístky sme museli počkať v krátkom rade. Okolo vrel veselý vidiecky jarmok. Predavači, ktorých opísal O. Henry, hlasno vychvaľovali tovar – akési hliníkové písťalky, vyrezávané paličky, paličky zakončené bábikami, všelijaké jarmočné daromnice.

Kamsi odvádzali kravu s peknými očami a dlhými mihalnicami. Krásavici sa vábivo hojdalo vemenom. Majiteľ mechanického organu sám tancoval na ohlušujúcu hudbu svojho nástroja. Hojdačka v tvare loďky pripojená k lesklej kovovej tyči sa krútila okolo osi. Keď sa hojdajúci nachádzali vysoko a dolu hlavou, ozýval sa úprimný a hysterický ženský vresk, ktorý nás preniesol zo štátu Connecticut do Parku kultúry a oddychu v Moskve. Predavači slaných orieškov a plnených piškót nadšene vychvaľovali svoj tovar.

Automobilové preteky sú bezobsažné, ponuré a dušu vysávajúce predstavenie. Okolo nás sa prehánali červené, biele a žlté maličké pretekárske autá s rozčapenými kolesami a s číslami na bokoch, strieľajúce ako raketové motory. Jeden pretek striedal druhý. Naraz pretekalo päť, šesť a niekedy desať áut. Diváci revali. Bola to strašná nuda. Pravdaže, publikum mohla pobaviť iba nejaká automobilová katastrofa. Vlastne preto sem prichádzajú. Nakoniec k nej prišlo. Z ničoho nič sa rozozvučali poplašné signály. Všetci sa hneď zdvihli. Jedno z áut v plnej rýchlosti vyletelo z pretekárskej trate. Ešte sme sa predierali cez dav okolo štadióna, keď sa

rozľahlo odstrašujúce zavýjanie záchranky. Cez sklo sme stihli zaregistrovať zraneného pretekára. Koženú prilbu už nemal. Sedel a rukou si držal zmodrenú lícnu kosť. Vyzeral nazlostene. Prišiel o cenu, pre ktorú riskoval život.

V prestávkach medzi pretekmi na vnútornom drevenom pódiu cirkusoví komici predvádzali scénu o tom, ako štyria smoliari stavajú dom. Samozrejme, na štyroch hlupákov padajú tehly, hlupáci natierajú jeden druhého vápenným roztokom, sami sa omylom bijú kladivom a dokonca si sebaobetavo odrezávajú nohy. Celú túto znôšku trikov, ktorá sa ťahá históriou z hlbokého gréckeho a rímskeho staroveku a dosiaľ sa skvele udržala vďaka majstrovstvu takých veľkých klaunov ako Fratellini, jarmoční komici z Danbury predvádzali výborne. Na dobrý cirkusový výkon je vždy radosť pozeráť, nikdy sa neprejedia jeho presné, stáročiami vybrúsené spôsoby.

Jarmok sa končil. Hostí v drevených pavilónoch, kde na dlhých stoloch ležali veľké kusy na prvý pohľad nejedlej, akoby nalakovanej zeleniny, bolo už málo. Orchestre hrali rozľúčkové pochody a celá masa návštevníkov sa v prachu čistého tmavožltého piesočku predierala k autám. Tu vystavovali (a samozrejme aj predávali) autoprívesy.

Američania vo dvojiciach, väčšinou muž so ženou, vchádzali dnu, obdivovali vnútrajšok a dlho ochkali. Obzerali si pohodlné postele, čipkované závesy na oknách, diván, dobrú a jednoduchú kovovú piecku. Čo môže byť lepšie ako pripevniť taký vagónik k autu, vyjsť z hrmotného mesta a odísť, odísť, kam ťa oči povedú! A je jasné, kam smerovať. Oči ťahajú do lesa, vidia Veľké jazerá, tichooceánske pláže, kaňony a široké rieky.

Muž so ženou s povzdychom opúšťajú vagónik. Je pomerne drahý. Tu v Danbury boli prívesy za tristopäťdesiat dolárov aj za sedemsto. No kde vziať sedemsto dolárov! Kde nájsť čas na veľkú cestu!

Dlhé kolóny áut nezvučne uháňali do New Yorku a po hodine a pol svižnej jazdy sme uvideli horiace nebo. Od vrchu až po zem žiarili mrakodrapy. Nízko nad zemou prebleskovali pohyblivé svetlá kín a divadiel.

Nadchnutí svetelnou búrkou sme sa rozhodli, že dnešný večer venujeme ľudovým zábavám.

Večerný New York sa človeku na prechádzke všetkými spôsobmi prihovára:

– Dajte nikol, vhoďte nikol! Obetuje nikol, mincu v hodnote päť centov, a užijete si!

Z veľkých zábavných podnikov sa rozlieha cvakanie. Stoja tu desiatky mechanických biliardov rozmanitých druhov. Do príslušnej štrbiny treba hodiť nikol, tým sa automaticky uvoľní táto upevnená na akejsi pružine a zabávajúci sa, ktorý sa rozhodol počas večera hýriť, môže päťkrát streliť oceľovou guľôčkou. Podľa získaných bodov dostane od majiteľa herne kartónový talón. Po polroku pravidelnej hry a pravidelného hádzania niklov nazbiera potrebný počet bodov a dostane jednu z krásnych cien stojacich na policičke v obchode. Buď je to sklenená váza,

hliníková nádoba na výrobu kokteílů, stolové hodiny, lacné automatické pero, alebo britva. Teda sú tu všetky tie cennosti, pri pohľade na ktoré sladko stisne srdce panej v domácnosti, dieťaťu alebo gangstrovi. Američania sa tu zabávajú hodiny, bavia sa osamotene, sústredene, ľahostajne, bez zlosti, ale aj bez nadšenia.

Po hre s biliardom možno prejsť k mechanickej veštici. Sedí v zasklenej skrini so žltou tvárou, chudá. V polkruhu pred ňou ležia karty. Je jasné, že treba vložiť nikl. Vtedy veštica oživa. Začína kývať hlavou, hrud' sa jej dvíha a vosková ruka sa začne pohybovať nad kartami. Nie je to pohľad pre citlivých ľudí. Všetko je to také hlúpe a strašné, že sa z toho možno zblázniť. O pol minúty veštica stuhne v predošlej póze. Teraz treba potiahnuť za rúčku. Zo štrbiny vypadne predpoveď vášho osudu. Väčšinou je to portrét vašej budúcej ženy a krátky opis jej vlastností.

Stánky s týmito idiotskými zázrakmi sú protivné, aj keď sú umiestnené v centre mesta plnom blesku a hluku. No niekde v tmavej ulici na East Side, kde sú chodníky a cesty zasypané odpadkami z denného pouličného obchodovania, uprostred reklám svedčiacich o krajnej chudobe (dá sa tu oholiť za päť centov a prenocovať za pätnásť) taký zle osvetlený a špinavý stánok, v ktorom dve-tri figúry mlčanlivo a unudene cvakajú na biliarde, vyvoláva psí smútok. V porovnaní s tým obyčajná pyramída (*Pozn. prekladateľa: Hra ruská pyramída*) predstavuje skutočný triumf kultúry a intelektu. Človeku sa chce zavýjať.

Od práce treští v hlave. Od zábavy v nej treští tiež.

Po zábavných podnikoch sme sa dostali do veľmi zvláštneho divadla.

Hrmí džez a podľa možnosti sa snaží napodobniť huk nadzemnej železnice. Ľudia sa tlačia pri presklenej búde, kde sedí živá pokladnička so stuhnutým voskovým úsmevom na tvári. Divadlo sa volá burleska. Je to revue za tridsaťpäť centov.

Sála bola preplnená a mladí rázni uvádzači usádzali nových prichádzajúcich hocikam. Mnohí si nenašli voľné miesto a stáli v uličkách, nespúšťajúc pohľad zo scény.

Na scéne spievala žena. Nevedela spievať. S takým hlasom sa nemá vystupovať ani na meninách najbližších príbuzných. Okrem toho tancovala. Človek nemusel byť baletným maniakom, aby pochopil, že táto osoba nikdy nebude balerínou. Ale publikum sa zhovievavo usmievalo. Medzi divákmi neboli nijakí fanatici vokálu ani baletomani. Diváci sem prišli pre niečo iné.

To „iné“ bolo v tom, že speváčka a tanečnica nečakane začala cupkať po scéne, zhadzujúc zo seba odev. Zhadzovala ho dostatočne pomaly, aby si diváci mohli detailne vychutnať túto umeleckú scénu. Džez odrazu zakotkodákal, hudba zmĺkla a dievčina s postelným krikom ušla za kulisy. Mládež, ktorá zaplnila sálu, vo vytržení aplaudovala. Na proscénium vyšiel konferencier atletickej postavy, oblečený v smokingu, a ponúkol zlepšovací návrh:

– Zatlieskajte silnejšie a ešte niečo si dá dolu.

Rozľahol sa taký výbuch potlesku, akého by sa, samozrejme, nikdy nedočkala